

BOEKBESPREKING

G. A. LINDEBOOM. *Inleiding tot de Geschiedenis der Geneeskunde*. Uitg. Erven F., Bohn Haarlem, 1961, 342 blz., 475 F.

Schr. die aan de Vrije Universiteit van Amsterdam de geschiedenis van de medicijnen doceert, stond voor een zware opgâaf door zich, in een boek, te beperken tot het schrijven van wat hij een inleiding noemt. Hij wil daarmee, bij anderen dan de vakmensen, de belangstelling voor het vak wekken, wat onmiddellijk de verplichting oplegt, verhelderend en boeiend te zijn, zonder de wetenschappelijke exaktheid te kort te doen. Het komt zelf een beetje hachelijk voor, ook voor hem die met één voorwoord, zoals datgene waarmede de schrijver zich aanmeldt, van wal steekt om zijn waar aan te prijzen en daarmee het boek aannemelijk te maken. Het grote gevaar, en vrees, is dat er niets origineels in het gepresteerde werk zou zitten, laat staan iets persoonlijks. Wanneer het boek daar nu, uitgelezen, voor ons ligt en men zich aan het schrijven van een referaat zet, is de eerste volzin die men als zijn eigen mening en indruk wil neerpennen, deze : dat zou ik nu zelf graag geschreven hebben.

Adeldom legt verplichtingen op, en veel wordt verwacht van wie veel kan presteren. We geloven dat Lindeboom zijn belofte gestand gebleven is, zowel naar het uiterlijke als naar de inhoud heeft hij een zeer schoon en goed boek geschreven, een pracht van een druksel, rijk voorgesteld en overvloedig verlucht, bijna op elke bladzijde een plaat, van diegene die men nooit elders vindt, o.m. blz. 239 die Virchow, als antropoloog, en blz. 207 die Harvey Cushing voorstelt.

Over 10 hoofdstukken wordt de hele geschiedenis van de geneeskunde schetsmatig uit de doeken gedaan. Aan zichzelf is Lindeboom een oratio pro domo, ten gunste van het zo hartstochtelijk bemind en verdedigde vak verschuldigd. Met een bewonderenswaardige eer kwijt hij zich van deze taak in zes bladzijden, waar men het wel en het wee, in en buiten Nederland, ervaart van de hele historia medica. Naar het woord van Hippokrates zorgt schr. er voor dat hij tevens filozof is ; godgelijkend filozof wil hij, als arts, zijn zending onder de mensen vervullen tot elks baat en tot eigen voldoening ; zo moet ook hij zijn die de geschiedenis van de geneeskunde schrijft. Er zit een wijsgeer in Lindeboom.

Over de negen volgende hoofdstukken tekent schr. de welbekende kurve, met haar hoogten en dalen, langs dewelke zich de geneeskunde vanaf de prehistorische tijden tot in het hartje van deze twintigste eeuw ontwikkelt, van toen zij maar het vrij machteloze medelijden met de zieke was, tot aan het huidig kollektief besef van medeverantwoordelijkheid dat zich in allerlei vormen van maatschappelijke

zorg en bijstand uit, en een mondiaal aspekt bereikt in de Wereldgezondheidsorganisatie (blz. 14). Die kurve vertrekt aan de ene zijde bij het plaatje van de zogen. Venus van Willendorf, de realistische weergave van een zeer dikke, naakte vrouw met de handen op de borst, met een weelderige haardos om het hoofd geslingerd en die het gelaat bedekt (blz. 17), tot aan Albert Schweitzer in Lambarene met een negerpeuter op de arm (blz. 296). Over de oude kultuurvolken, Griekenland en de Grieks-Romeinse geneeskunde wordt men tot de middeleeuwen geleid. Men wordt getroffen door de frisse toon met dewelke de auteur over meer dan een aspekt zijn persoonlijke mening uiteenzet en de onvergankelijke betekenis van Hippokrates voor de geneeskunde duidelijk maakt. Het behelst voor de vakmens geen nieuws, maar het moet bij de nieuwelingen zeker een sterk gevoel verwekken waardoor zij tot nadere kennismaking met de vader van de geneeskunde worden aangezet. In Lindebooms stijl ligt een magische kracht, en op elke bladzijde spreekt uit hem de wijsgeer wien het nooit aan breedheid van inzichten en aan zin voor humor schort. Deze spreken meteen uit de keus van de platen en uit de commentaar die erop geleverd wordt (blz. 103).

De scholastiek leidt ons over Salerno, de chirurgie van Yperman, de lepra, de danswoede en het heksengeloof naar de renaissance met de morbus gallicus, Paracelsus en zijn discipelen, Van Helmont, naar de hoogtepunten van anatomie en fysiologie, Vesalius en Harvey, met een woordje van waardering voor Ambroise Paré die de chirurgie als therapeutisch middel in eer herstelde. Nederlanders uit noord en zuid die er zich in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw mogen op verheffen een steentje te hebben bijgedragen en het medisch denken te hebben beïnvloed ten goede (en wel eens ten kwade) worden nooit onder de korenmaat gestopt, zo o.m. de Wale, Diemerbroeck, J. de Back in de strijd om Harvey's ontdekking van de bloedsomloop; van Horne, de Graaf, Leeuwenhoek, de le Boë Sylvius worden evenmin vergeten.

Zo belandt Lindeboom bij Boerhaave van wie hij thans de voornaamste bibliograaf is. Wat deze Nederlander in de evolutie van de geneeskunde toekomt, wordt met een zeldzame soberheid en billijke waardering toegelicht. Leiden en de betekenis van de Leidse school in de achttiende eeuw, met haar uitlopers te Wenen en te Edinburg, krijgen de welverdiende appreciatie.

De negentiende eeuw met haar triomf van de vaccinatie tegen de pokken, waarin voorts Broussais en andere zijdscheuten van de romantische geneeskunde (hoor! de wijsgeer), de Franse kliniek, Virchow met zijn celpatologie, en Pasteur met heel de rijk variërende bakteriologische era aantreden, vormt naar mijn mening het hoogtepunt van Lindebooms boek waarin hij een onevenaarbare syntese van deze voor de geneeskunde zo rijke periode opstelt. De heelkunde, de psychiatrie, de verloskunde, de militaire geneeskunde, Lister, Ehrlich, Henri Dunant, de bloedtransfusie (o.a. met lijkenbloed; 20.000 liter in 1954 te Moskou), Pawlow, Claude Bernard, Donders, de insuline, Fleming en de penicilline, Roentgen, Freud krijgen hun rechtmatig aandeel.

Met een pilooog besluit Lindeboom zijn Inleiding tot de Geschiedenis van de Geneeskunde. Hij oordeelt dat hij ze niet alleen beëindigen mag met een fanfare van overwinning over ziekte en dood; zijn de epidemieën afgenomen, dan zijn de neurosen toegenomen en tal van « kleinere » ziekten heeft men nog niet in de

hand (blz. 299). Die te bestrijden en te overwinnen is de opgaaf van morgen; de geschiedenis van de geneeskunde zal later verhalen hoe dat is verlopen.

Een algemene bibliografie hoort bij een boek als dit; met buitengewone zorg werd ze door schr. samengesteld op het patroon van het boek; wij vinden het ook een kostbare kwaliteit dat van de besproken personen de voornaamste verdiensten en betekenis aangegeven worden. Het kan de beginneling aansporen om over de geschiedenis van de geneeskunde wat meer te vernemen.

Wij wensen dat deze Inleiding tot de Geschiedenis van de Geneeskunde haar weg moge vinden en recht op haar doel afgaan. Zij is een sieraad van de wetenschappelijke boekenproductie uit het Nederlands taalgebied.

E.

ERWIN N. HIEBERT. *The Impact of Atomic Energy. A History of Responses by Governments, Scientists, and Religious Groups.* Newton, Kansas, Faith and Life Press, 1961, x + 302 blz., \$ 4.00.

Op het omslag van dit boek lezen we enkele biografische gegevens over de auteur. Hij werd in 1919 geboren in het dorpje Waldheim in Noord-Saskatchewan (Canada). Zijn doctoraat in de scheikunde en in de geschiedenis van de wetenschappen behaalde hij aan de Universiteit van Wisconsin. Sinds 1957 doceert hij de geschiedenis van de wetenschappen aan dezelfde Universiteit. Op historisch gebied gaat zijn interesse in het bijzonder naar de toepassingen van de thermodynamica op de scheikunde in de 19de eeuw. Professor Hiebert is lid van de Mennonieten Kerk.

De ontdekking van de atoomenergie plaatste de mens voor een hele reeks nieuwe problemen, die diep ingrijpen in het sociale, morele en religieuze leven. Het gebruik van de atoombom maakte het voor de maatschappij en in het bijzonder voor elke religieuze gemeenschap nodig zich opnieuw te beraden op haar houding tegenover geweld. Uit een poging om een antwoord te vinden op de hierdoor gestelde vragen is het boek van prof. Hiebert gegroeid. Door de *Peace and Social Concerns Committee* van de *Algemene Conferentie van Mennonieten* werd hem gevraagd het nodige feitenmateriaal over de atoombom en de kernsplijting bijeen te brengen, om het ook aan niet technisch ingewijden mogelijk te maken zich een gefundeerd oordeel te vormen. Het resultaat hiervan is het voorliggende boek.

Het werk bestaat uit twee delen. Het eerste begint met een overzicht van de wetenschappelijke ontdekkingen die sinds 1900 tot het maken van de atoombom hebben geleid. Dan volgt de geschiedenis van de militaire rol gespeeld door de atoomenergie in de tweede Wereldoorlog, met o.a. gegevens over het afwerpen van de eerste atoombommen op Hiroshima en Nagasaki in augustus 1945. Achtereenvolgens wordt nog gehandeld over de vele discussies omtrent het al of niet prijsgeven van de atoomgeheimen, het testen van A- en H-bommen, de gevaren van radioactieve neerslag, enz. Vele feiten uit het nog zo nabije verleden worden besproken, o.a. de recente toepassingen van de atoomenergie voor vredesdoelinden.

Het tweede deel van het boek geeft de geschiedenis van de vele en vaak lijnrecht tegenover elkaar staande reacties van politieke gemeenschappen, regeringen, geleerden en religieuze groepen op de problemen in verband met de atoomenergie, de nucleaire bewapening, enz. Een hoofdstuk is gewijd aan de pogingen om te komen

tot een internationale controle van de atoomwapens. Het boek eindigt met een overzicht van de houdingen van verschillende religieuze gemeenschappen tegenover de atoomenergie en de nucleaire wapens : katholieken, de Wereldraad der Kerken, de Deutsche Kirchliche Bruderschaften, de doopsgezinden of mennonieten, enz.

Dat politieke, militaire en sociale problemen in deze uiteenzettingen een belangrijke plaats innemen, is onvermijdelijk. Nergens echter vervalt de auteur in moralisering of al te persoonlijke commentaar. Zijn bedoeling was een zeer brede en objectieve informatie te verstrekken over alles wat met de toepassing van de atoomenergie direkt verband houdt ; hierin is hij uitstekend geslaagd. Uit de aard van de zaak kregen Amerikaanse toestanden en reacties een grote plaats in het boek ; dit betekent echter niet, dat het eenzijdig of partijdig is. Het is integendeel een eerlijk boek, dat elke intelligente lezer kan helpen om een verantwoord oordeel over deze problemen te vormen.

Prof. Hiebert leverde bovendien met zijn studie een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de wetenschap van onze tijd en haar betekenis als sociaal verschijnsel.

P. Bockstaele.

JÜRGEN THORWALD. *Das Jahrhundert der Chirurgen*. Frankfurt-Berlin, Ullstein, 1961, 325 blz., Nrs. 320-321 van de reeks Ullstein Bücher, F 60.

Terecht wordt de 19de eeuw de eeuw der chirurgie genoemd. Was tot dan haar opgang geremd geweest door de bij chirurgische ingrepen veroorzaakte pijn en de onvermijdelijke wondbesmetting, de ontdekking der narcose en het invoeren van de antiseptische methode openden nieuwe perspectieven. Deze belangrijke en beslissende periode die in de chirurgie een kentering zonder voorgaande teweegbracht, wordt hier verhaald onder de vorm van mémoires, opgesteld naar de nagelaten papieren — realiteit of fictie ? — van schrijvers grootvader, een Amerikaans arts die lange jaren Europa heeft doorreisid en ooggetuige is geweest van de verschillende verhaalde gebeurtenissen. Dit ooggetuigenverslag van iemand die de zaken van dichtbij en met belangstelling heeft meebeleefd en de grote chirurgen zijner eeuw persoonlijk heeft benaderd, veropenbaart zich als een boeiend verhaal, geschreven in een stevig proza en dat men tot het einde uitleest als de meest spannende roman. Men kan het niet eens zijn en vitten op détails van deze geromanceerde geschiedenis, maar het stramien is realiteit. Door onder deze vorm een brok geschiedenis der geneeskunde te schrijven, bereikte de schrijver het brede publiek, wat een niet te onderschatten voordeel is, al zal ook iedere arts er plezier aan beleven. Een pocket van de goede soort.

P. Boeynaems.

De « Bibliografie van de geschiedenis der wetenschappen in de Nederlanden » zal voortaan slechts tweemaal in het jaar verschijnen en wel in het nr. 2 en het nr. 4 van de jaargang.